Sammanfattande redovisning av samverkan inför omprövning av vattenkraften inom Öreälvens prövningsgrupp

Länsstyrelsen Västerbotten

Titel:	Sammanfattande slutredovisning av samverkan inför prövning av vattenkraften i Öreälvens prövningsgrupp
Författare:	Länsstyrelsen Västerbotten
Diarienummer:	539-7066-2021
Utgivningsår:	2026
Omslagsbild:	Länsstyrelsen Västerbotten
Adress:	Länsstyrelsen Västerbotten, 901 86 Umeå
Telefon:	010 – 225 40 00
E-post:	vasterbotten@lansstyrelsen.se
Internet:	www.lansstyrelsen.se/vasterbotten

Innehåll

Sammanfattning 4

Beskrivning hur arbetet har bedrivits 5

- Sammanfattning av samverkansprocessen 5
- Deltagare i samverkan 7
- Möten och dokumentation 7

Sammanfattande nulägesbeskrivning 7

- Sammanfattande beskrivning av Öreälvens avrinningsområde 7
- Vattenkraftverk inom prövningsgruppen 8
- Vattenmiljön 10

Förslag på åtgärder och konsekvenser 11

- Påverkan på vattenkraften 11
- Påverkan på andra intressen 11

Redovisning av olika uppfattningar i samverkansprocessen 12

- Agnäs kraftverk 12
- Lomfors kraftverk 13

Uppgifter om det finns väsentligt underlag som saknas 13

- Agnäs kraftverk 13
- Lomfors kraftverk 14

Sammanfattning

Den 1 september 2026 ska vattenkraftsanläggningarna i Öreälven som ingår i den nationella planen för vattenkraften påbörja prövningen för moderna miljövillkor. Som förberedelse inför denna prövning har samverkan skett kring det underlag som behövs för att säkerställa en effektiv prövning. Denna redovisning sammanfattar det arbete som skett och markerar avslutet på samverkansprocessen.

Beskrivning hur arbetet har bedrivits

Sammanfattning av samverkansprocessen

Samverkan inom Öreälvens prövningsgrupp påbörjades i juli 2021 då kraftverksägarna i prövningsgruppen gavs möjlighet att lämna synpunkter på nulägesbeskrivningen. Under hösten 2021 skickades inbjudan att delta i samverkan ut till övriga parter och de gavs också möjlighet att lämna synpunkter på nulägesbeskrivningen.

Nulägesbeskrivningen färdigställdes i februari 2022.

Samverkan genomfördes separat med respektive kraftverksägare och beskrivs nedan. Det genomfördes även ett fältbesök vid anläggningarna den 31 maj 2022. Syftet med fältbesöket var främst att ge övriga samverkansparter (kommuner och intresseorganisationer) möjlighet att få bättre kunskap om anläggningarna och att lämna synpunkter på behovet av miljöanpassningar. Med på mötet var Länsstyrelsen, Skellefteå Kraft AB (enbart vid Agnäs kraftverk), ägaren till Lomfors kraftverk (enbart vid Lomfors kraftverk), Lycksele kommun, Bjurholms kommun och Naturskyddsföreningen.

Samverkan för Agnäs kraftverk

Agnäs kraftverk ägs av Skellefteå Kraft AB och det första samverkansmötet hölls den 24 mars 2022. Under mötet diskuterades samverkansprocessen och Länsstyrelsen informerade om kulturmiljön, Natura 2000-området och miljökvalitetsnormerna för vatten. Skellefteå Kraft AB presenterade möjliga miljöanpassningar vid kraftverket.

Den 9 maj 2022 hölls ett möte med Skellefteå Kraft AB om EU-projektet Ecostream for LIFE. I projektet kommer restaureringsåtgärder att genomföras i Öreälven under 2021–2026. Under mötet presenterades åtgärder och inventeringar inom projektet som har beröringspunkter med Agnäs kraftverk, bland annat undersökningar kopplat till flodpärlmussla.

Den 23 september 2022 hölls ett samverkansmöte där diskussioner fördes kring målarter för en fiskpassage, anpassning av naturfåran till minimitappning samt behovet av en Natura 2000-prövning om det befintliga läckaget genom nåldammen upphör vid en ombyggnation.

Den 8 maj 2024 hölls ett samverkansmöte där Skellefteå Kraft AB informerade om pågående utredningar kopplat till målarter och lämpliga passagelösningar. Villkoren gicks igenom och fortsatta diskussioner fördes kring behovet av en Natura 2000-prövning vid ombyggnation av nåldammen.

Den 10 december 2025 hölls ett samverkansmöte där Skellefteå Kraft AB informerade om de utredningar som har genomförts och vilka som återstår. Även behovet av en Natura 2000-prövning diskuterades, främst med utgångspunkt i att bolaget vill bygga om nåldammen. I det sammanhanget

framförde Länsstyrelsen betydelsen av att veta hur stort det nuvarande läckaget från nåldammen är, att den nya minimitappningen inte får innebära en försämring och att anlockningen till fiskpassagen behöver säkerställas. Skellefteå Kraft AB anser att bytet av nåldammen inte påverkar Natura 2000-området negativt, trots att spillet genom dammen minskar när nålarna ersätts med en annan konstruktion. Länsstyrelsen återkommer med sin bedömning till nästa möte.

Den 11 februari 2026 hölls ett samverkansmöte där ombyggnationen av nåldammen var i fokus. Skellefteå Kraft AB vill ha Länsstyrelsens syn på om ombyggnationen kan tas inom ramen för omprövningen samt deras inställning till frågan om en Natura 2000-prövning. Skellefteå Kraft AB visade även förslag på fiskpassagelösningar och meddelade att de tänker ansöka om en rak minimitappning på 1 m^3/s över hela året.

Länsstyrelsen meddelade efter mötet att det kan vara möjligt att hantera ombyggnationen av nåldammen inom ramen för omprövningen. Länsstyrelsens bedömning är att det behövs en Natura 2000-prövning för att bygga om nåldammen eftersom det finns en risk för betydande påverkan på Natura 2000-området. Riskerna kopplar främst till påverkan på naturfåran och ett möjligt minskat vattenflöde samt en eventuell negativ påverkan på fiskvandringen till följd av den låga minimitappningen.

Samverkan för Lomfors kraftverk

Lomfors kraftverk ägs av en privatperson. Det första samverkansmötet hölls den 2 mars 2022. Vid mötet informerade Länsstyrelsen om samverkansprocessen, vattenmiljön och åtgärdsbehov kopplat till miljökvalitetsnormen för vatten. Nulägesbeskrivningen diskuterades och man planerade fortsatt samverkan.

Den 4 april 2022 hölls ett samverkansmöte gällande vilka miljöanpassningar som behövs för att uppfylla moderna miljökrav samt vilka underlag som kan behövas för omprövningen.

Den 5 maj 2022 hölls ett samverkansmöte där kraftverksägaren informerade om att denne börjat titta på att anlita en konsult/ombud för att ta fram ansökan och nödvändigt underlag. Vid mötet diskuterades även kravet om att lämna in en ansökan till Mark- och miljödomstolen.

Länsstyrelsen har därefter kontaktat kraftverksägaren under september 2022, februari 2023 och februari 2024 för att se över behovet av samverkan. Då kraftverksägaren inte anlitat någon konsult har ägaren velat avvakta med samverkan. Vid samtalet i februari 2024 informerade Länsstyrelsen om att det är bra att komma i gång med ansökan och eventuella utredningar då ansökan ska lämnas in till domstolen om 1,5 år. Eftersom kraftverksägaren inte anlitat någon konsult ännu fanns inget att diskutera gällande miljöanpassningar vid det tillfället. Kraftverksägaren förstår syftet och tillvägagångssättet i NAP-processen men ansåg att omprövningen har varit

oförutsägbar och oöverskådlig. Länsstyrelsen meddelade att kraftverksägaren kunde höra av sig vid frågor eller funderingar.

Länsstyrelsen tog ny kontakt med kraftverksägaren under februari 2026 då kraftverkets framtida drift diskuterades. Kraftverksägaren har därefter meddelat att de vill driva Lomfors kraftverk vidare med moderna miljövillkor.

Deltagare i samverkan

I Öreälvens prövningsgrupp finns två vattenkraftverk som ingår i den nationella planen. Både Skellefteå Kraft AB, som äger Agnäs kraftverk, och den privatperson som äger Lomfors kraftverk har deltagit i samverkan.

Inbjudan att delta i samverkansprocessen för prövningsgruppen skickades till följande parter: Havs- och vattenmyndigheten, Bjurholms kommun, Lycksele kommun, Älvräddarna, Östersjölaxälvar i samverkan, Sametinget, Sportfiskarna, Vattenmyndigheten Bottenviken och Naturskyddsföreningen. Alla förutom Havs- och vattenmyndigheten, Sametinget, Sportfiskarna och Vattenmyndigheten Bottenviken tackade ja till att delta i samverkan.

Möten och dokumentation

Länsstyrelsen har genomfört tio samverkansmöten: sex med Skellefteå Kraft AB, tre med ägaren till Lomfors kraftverk samt ett fältbesök vid kraftverken där samtliga deltagare bjöds in. Alla händelser av betydelse för ärendet har diarieförts i Länsstyrelsen diarieföringssystem, tillhörande ärende 539-7066-2021.

Sammanfattande nulägesbeskrivning

Sammanfattande beskrivning av Öreälvens avrinningsområde

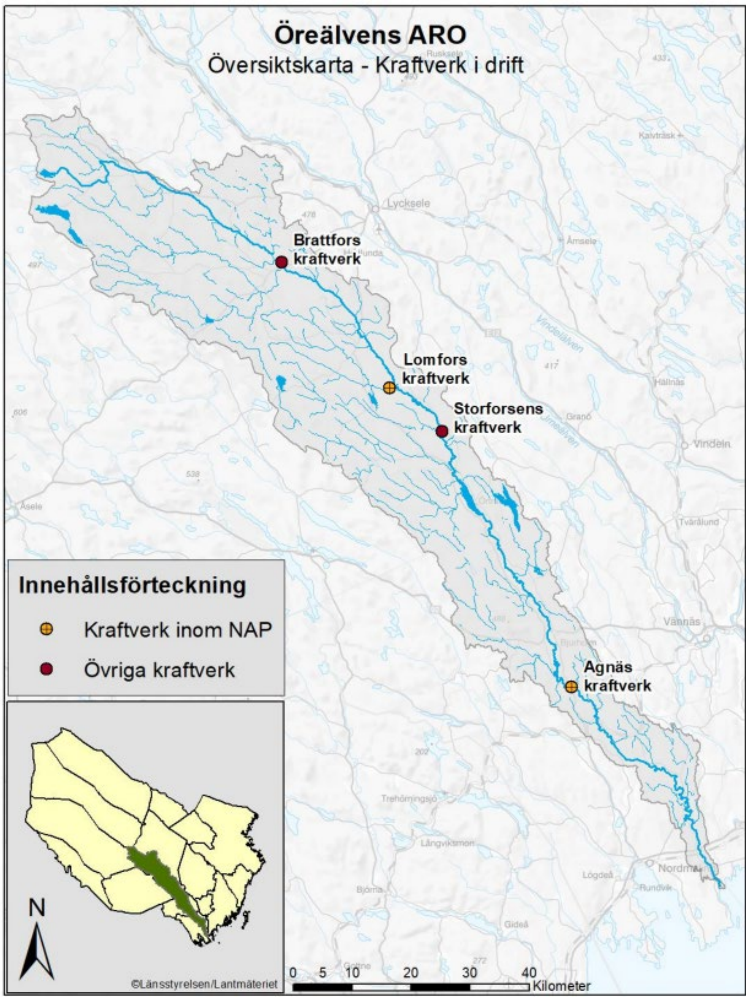
Öreälvens avrinningsområde sträcker sig från sjöarna Alsträsket och Stor-Arasjön på Stöttingfjället inom Vilhelmina kommun ned till mynningen nedanför Öre by i Nordmalings kommun. Öreälvens avrinningsområde omfattar en yta på 3029 km^2 och älvens längd är 23,5 mil. Medelvattenföringen vid mynningen i havet är cirka 38 m^3/s och medellågvattenföringen cirka 7 m^3/s.

Öreälven är ett av Sveriges bästa exempel på meandrande alluviala vattendrag. Älven är mycket variationsrik med höga fall, forsar, sel, meandrande partier samt sjöar. Sjöandelen i huvudfåran är relativt låg, vilket gör att vattendragets förmåga att magasinera vatten är liten och flödesvariationen är kraftig. Älven präglas av stora och regelbundna säsongsmässiga fluktuationer i vattenföring som upprätthåller naturliga fysiska processer som erosion, transport och sedimentation av material. Dessa processer gör att älvfårans djup, struktur, substrat och

strömhastighet är omväxlande. Transporten av sediment är utmärkande och kan vara omfattande i det finsedimentrika området nedströms högsta kustlinjen. Älvens mångformighet och varierade terräng lägger grunden för ett artrikt växt- och djurliv.

Älven med biflöden har tidigare nyttjas för timmerflottning. Utöver morfologiska ingrepp har ett 40-tal flottningsdammar byggts, vilka många finns kvar i älvens biflöden och utgör fortfarande vandringshinder.

Totalt finns omkring 15 fiskarter dokumenterade i älven. Bland annat lax, havsöring, sik, harr, flodnejonöga och id vandrar upp i älven för att leka.

Figur 1. Översiktlig karta över avrinningsområdet.

Vattenkraftverk inom prövningsgruppen

I Öreälvens prövningsgrupp finns två vattenkraftverk, se illustrerad karta i figur 1. Dessa är Agnäs kraftverk och Lomfors kraftverk.

Agnäs kraftverk

Agnäs kraftverk ligger cirka 5 mil uppströms älvens mynning och färdigställdes 1950. Kraftstationen har en installerad effekt på 750 kW och

en angiven normalårsproduktion på 5,1 GWh. Kraftverket ägs av Skellefteå Kraft AB och drivs som ett strömkraftverk. Huvuddelen av kraftverkets damm består av en nåldamm med tre utskov á 15 meter där vattnet regleras med hjälp av 450 tätt ställda, vertikala nålbalkar av dimensionen 10 x 10 cm. Dammen är byggd i vinkel med en dammdel i intagskanalen och huvuddammen (nåldammen) i huvudfåran. Vattnet leds från intagskanalen genom en 420 meter lång tilloppstub till turbinen som är av typen Francis. Vid dammkroppens vinkel finns en fisktrappa (bassängtrappa). I fisktrappan kan cirka 0,6 m^3/s tappas. Det finns ingen konstruktion för att avleda nedvandrande fisk från att passera genom turbinen.

Forsen i Agnäs har sannolikt använts under lång tid för att nyttja kraften i vattnet. Enligt laga skifteskarta från 1855 ska det ha funnits en kistdamm i älven som användes för att driva den av byn gemensamt ägda sågen. Omkring sekelskiftet uppfördes en större kvarn och kraftstationen bredvid sågen, cirka 100 meter nedströms dammen. Vattenflödet reglerades med en överfallsdamm. Nuvarande damm, nåldammen, har samma placering som tidigare dammar och det finns uppgifter om att rester av tidigare dammar finns kvar under nåldammen.

Agnäs kraftverk, nåldammen och dess närmiljö har ett högt kulturhistoriskt värde. Det finns dock inget formellt skydd.

Lomfors kraftverk

Lomfors kraftverk ligger i Vänjaurbäcken, som är ett biflöde till Öreälven. Kraftverkets damm, som är en överfallsdamm, ligger 1,6 kilometer från bäckens utlopp i älven medan turbinen och kraftstationsbyggnaden ligger cirka 1 kilometer från bäckens utlopp. Kraftverket har en installerad effekt på 140 kW och en normalårsproduktion på 0,6-0,8 GWh. Överfallsdammen sträcker sig över hela bäckens bredd, men vid dammens västra sida har vattendraget genom erosion bildat ett mindre omlöp runt dammen. Vid överfallsdammen avleds vatten genom en cirka 520 meter lång grävd tilloppskanal. Ungefär 10 meter in i kanalen finns en avstängningsdamm som består av en stenfylld timmerkista med en öppning som regleras av två träluckor. Vid tilloppskanalens ände leds vattnet via en 24 meter lång tilloppstub i plåt till kraftstationen. Efter passage genom turbinen rinner vattnet genom en 40 meter lång utloppskanal ut i vattendraget igen. Inga anordningar för fiskpassage i nedströms eller uppströms riktning finns.

Kraftstationen byggdes 1921. Enligt en ansökan till Norrbygdens vattendomstol 1951 skulle verksamheten läggas ned och anläggningarna rivas ut. Anläggningarna revs aldrig ut men två bränder härjade i området, en på 1950-talet och en 1967. Vid branden 1967 brann stora delar av stationen ner. Efter restaurering av kraftverket med tillhörande anläggningar var kraftverket åter i drift 1982.

Vattenmiljön

Miljökvalitetsnormen för vatten

Öreälvens avrinningsområde har totalt 131 ytvattenförekomster: 24 sjöar och 107 vattendrag. Av de totalt 107 vattendragen uppnår 43 av dessa god ekologisk status enligt den senaste förvaltningscykeln. Resterande 64 vattendrag uppnår ej god ekologisk status.

Agnäs kraftverk har enligt bedömningen i VISS en betydande påverkan på statusen i vattenförekomsten direkt uppströms, ”Örträsk till Agnäs” (WA27556671), och vattenförekomsten bestående av kraftverkets naturfåra (WA54081841). I stort bedöms 10 % av vattenförekomsterna (vattendrag) i avrinningsområdet vara påverkade av en förändrad konnektivitet på grund av vattenkraft.

Lomfors kraftverk ligger inom vattenförekomsten ”Vänjaurbäcken” (WA90958244). Vattenförekomsten uppnår ej god ekologisk status. Kraftverkets damm medför en betydande påverkan av vattenförekomstens status genom en förändrad konnektivitet på grund av vattenkraft.

Natura 2000-område

Hela Öreälven inklusive bi- och källflöden utgör ett Natura 2000-område. Den till stora delar naturliga vattenmiljön skapar förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv där lax, utter, stensimpa, bredkantad dykare, flodpärlmussla och ävjepilört är särskilt prioriterade. En översyn av bevarandeplanen för Öreälvens Natura 2000-område har genomförts samtidigt som samverkansprocessen har pågått.

Riksintressen

Hela avrinningsområdet är inom riksintresset Skyddade vattendrag och är således skyddat från exploatering i form av vattenkraft, vattenreglering eller vattenöverföring för kraftändamål.

Källområdena samt huvudfåran ned till mynningen ligger inom riksintresse för naturvård. Lomfors anläggning (ej överfallsdammen) ligger inom riksintresset.

Huvudfåran från källflödena till mynningsområdet inklusive biflödena Granån och nedre Vargån är inom riksintresse för Friluftsliv. Delar av Lomfors anläggning (ej överfallsdammen) ligger inom riksintresset.

Lomfors kraftverk ligger inom riksintresse för rennäring. Markerna används av Vapstens sameby.

Övrigt

Fritidsfisket i framför allt Öreälvens nedre delar är mycket populärt.

Öreälven med Örabäcken är klassat som särskilt värdefulla vatten, med avseende på fisk och fiske, och är därmed utpekad som en av Sveriges mest värdefulla sötvattensmiljöer. Målarter för skyddet är havsvandrande

öringstam, långvandrande laxstam, ursprunglig laxstam och vattendragslekande kustharrstam.

Förslag på åtgärder och konsekvenser

Länsstyrelsens förslag på åtgärder under samverkan har i huvudsak utgått från vad som enligt VISS behövs för att nå miljökvalitetsnormen för vatten. De miljöanpassningsåtgärder som föreslagit för båda kraftverken är följande:

- Fungerande upp- och nedströmspassager vid dammarna för de fiskarter som förekommer i vattendragen.
- Förbättra hydrologisk regim genom att säkerställa ett vattenflöde i naturfåran som försörjer ett återställt habitat och lockvatten för uppvandring.
- Biotopåtgärder i naturfåran.

Påverkan på vattenkraften

Agnäs kraftverk

Hur åtgärderna påverkar vattenkraften beror till stor del på hur omfattande minimitappning som krävs för att uppfylla kraven som ställs i miljöbalken och för miljökvalitetsnormen för vatten. Eftersom det redan finns ett krav på minimitappning under en stor del av året, från islossning till 1 november, är det bara den tillkommande minimitappning som leder till produktionsförluster och påverkan på vattenkraftens andra förmågor. Läckaget av vatten genom nåldammen har dessutom säkerställt ett visst vattenflöde även under vintern.

Påverkan på reglerförmågan, i ett nationellt perspektiv, torde vara försumbar eftersom Agnäs kraftverk drivs som ett strömkraftverk.

Lomfors kraftverk

Det är oklart hur ett krav på en minimitappning påverkar elproduktionen eftersom det saknas uppgifter om hur stor andel av vattenflödet som avleds till kraftstationen. Enligt uppgift från verksamhetsutövaren går det redan idag vatten i naturfåran under hela året.

Påverkan på reglerförmågan, i ett nationellt perspektiv, torde vara försumbar eftersom Lomfors kraftverk drivs som ett strömkraftverk.

Påverkan på andra intressen

Länsstyrelsen har inte kunnat identifiera några intressen som skulle påverkas negativt av fortsatt drift av verksamheterna om de miljöanpassas utifrån föreslagna åtgärder. Däremot så skulle fiskeintresset påverkas på ett positivt sätt.

Redovisning av olika uppfattningar i samverkansprocessen

Agnäs kraftverk

Det har varit många intressanta och konstruktiva diskussioner om miljöanpassningen av vattenkraften. Nedan presenteras de olika uppfattningar som kvarstår gällande Agnäs kraftverk:

Minimitappning

- Skellefteå Kraft AB anser att en minimitappning på 1 m^3/s är tillräcklig eftersom det innebär att det faktiska spillet blir minst 10 % av MQ med säsongsanpassning.
- Länsstyrelsen bedömer att den föreslagna minimitappningen inte är tillräcklig för att man ska kunna uppnå god ekologisk status eller god ekologisk potential. Detta då medellågvattenföringen är cirka 4,4 m^3/s.
- Länsstyrelsen anser att en rak minimitappning på 1 m^3/s utgör en försämring utifrån dagens krav på minimitappning. Denna försämring kan vara otillåten enligt 5 kap. 4 § miljöbalken.
- Länsstyrelsen anser att en rak minimitappning på 1 m^3/s också kan utgöra en försämring då 1 m^3/s kan vara mindre än det läckage som sker genom nåldammen. Detta ifall nåldammen byggs om enligt de senast beskrivna planerna.
- Länsstyrelsen anser att det är oklart om minimitappningen är tillräcklig för att säkerställa en fungerande anlockning till fiskpassagen.

Fiskpassage

- Vi är överens om målarterna då både starksimmande som svagsimmande arter ska kunna passera kraftverket.
- Skellefteå Kraft AB utreder flera alternativ för fiskpassagelösning. Länsstyrelsen har för lite information för att kunna ta ställning till om förslagen uppfyller miljöbalkens krav på bästa möjliga teknik.
- Länsstyrelsen anser till skillnad från Skellefteå Kraft AB att det behövs en flyktväg för att fisk ska kunna passera kraftverket på sin nedströmsvandring på ett säkert sätt. En flyktväg är enligt Länsstyrelsen nödvändig för att uppfylla miljöbalkens krav på bästa möjliga teknik.

Biotopåtgärder i naturfåran

- Länsstyrelsen anser att det behövs biotopåtgärder i naturfåran. Åtgärderna syftar till att både förbättra fiskvandringen och att återskapa habitat.

- Skellefteå Kraft AB anser att mindre åtgärder för att få en bra funktion på fiskpassagelösningen är tillräckligt och att de inte är ansvariga för påverkan från tidigare flottningsverksamhet.

Ombyggnation av nåldammen

- Skellefteå Kraft AB anser att det inte behövs något Natura 2000-tillstånd vid ombyggnation av nåldammen. De anser att bytet inte kommer att påverka Natura 2000-området negativt utifrån de försiktighetsåtgärder de angett.
- Länsstyrelsen anser att ombyggnationen kräver Natura 2000-tillstånd eftersom det finns en risk för betydande påverkan på miljön i Natura 2000-området.
- Vi är överens om att ombyggnationen av nåldammen kan vara möjligt att hantera inom ramen för omprövningen. Det vill säga att det inte krävs en särskild tillståndsprövning.

Lomfors kraftverk

Ägaren av Lomfors kraftverk anser inte att det behövs någon miljöanpassning av anläggningen. Länsstyrelsen delar inte denna uppfattning utan anser att det krävs en fungerande fiskpassagelösning, en minimitappning och biotopåtgärder i naturfåran.

Uppgifter om det finns väsentligt underlag som saknas

Agnäs kraftverk

Länsstyrelsen anser att det i stort finns det underlag som behövs för att bedöma hur Agnäs kraftverk ska miljöanpassas. Det finns däremot inte underlag för att kunna bedöma detaljprojekteringen av åtgärderna, det vill säga fiskpassagens utformning, minimitappningens storlek och biotopåtgärder i naturfåran. Det är dock inte rimligt eller nödvändigt att detaljinformation ska tas fram inom ramen för samverkan.

När det gäller minimitappningens storlek är Länsstyrelsens uppfattning att den ska motsvara vattendragets medellågvattenföring, det vill säga cirka 4,4 m^3/s. Ett alternativ är den minimitappning som leder till minst 80 % vattentäckt yta i naturfåran och som säkerställer en fungerande fiskvandring. Möjligtvis är detta ett underlag som saknas.

Länsstyrelsen saknar uppgifter om läckaget genom nåldammen, dess storlek och hur det varierat över tiden. Detta med anledning av Skellefteå Kraft AB:s planerade ombyggnation. Läckagets storlek är bara relevant om Skellefteå Kraft AB vidhåller sin föreslagna minimitappning på 1 m^3/s. Om minimitappningen under vintern i stället motsvarar medellågvattenföringen krävs ingen utredning av läckagets storlek.

Lomfors kraftverk

Länsstyrelsens uppfattning är att det saknas väsentligt underlag för att kunna bedöma hur Lomfors kraftverk ska miljöanpassas, om kraftverket ska fortsätta drivas. Det gäller (1) utredningar kopplade till minimitappningens storlek för att nå god hydrologisk regim och god ekologisk status, (2) en inventering av naturfåran för att kunna bedöma åtgärdsbehovet för att återskapa en bra ekologisk funktion, samt (3) en utredning av fiskpassage för upp- och nedströmsvandring förbi dammen.

Länsstyrelsen
Västerbotten